

● Dalarnas natur

Dalaväxterna som

CHEFREDAKTÖR
Göran Greider
goran.greider@daladem.se
Tel 023-475 86

LEDARSKRIBENT
Robert Sundberg
robert.sundberg@daladem.se
Tel 023-475 93

DALA-DEMOKRATEN

SOCIALDEMOKRATISK MORGONTIDNING GRUNDAD 1917.

● **CHEFREDAKTÖR**
Göran Greider
goran.greider@daladem.se

● **ANSVARIG UTGIVARE**
Peter Carlsson
peter.carlsson@daladem.se

● **STF UTGIVARE**
Christian Larsen
christian.larsen@daladem.se

● **KONTAKT**
Växel: 010-709 70 00
Måndag-fredag kl 8.00-17.00
Postadress: Dala-Demokraten,
Box 825, 791 29 Falun
Besöksadress: Zettergrens väg 7-9,
Falun (på Ingårsvet)

● **WEBBLÄTT**
www.dalademokraten.se

● **CENTRALREDAKTIONEN**
Tel: 023-475 75
E-post: red@daladem.se

● **ANNONSERING**
Tel: 010-709 70 00

● **TF FÖRETAGSMARKNADSCHEF**

Joakim Gustavsson
joakim.gustavsson@mittmedia.se

● **FÖRETAGSANNONS**

Tel: 023-475 00
E-post: annonsera@mittmedia.se

● **KUNDSERVICE**

Tel: 010-709 79 00

Mån-tor 8-17, fre 8-16

dalademokraten.se/kundservice

● **PRENUMERATION**

Prenumerationspriser 2020

Gäller vid tillsvidareprenumeration

● **Komplett:** Papperstidning, e-tidning

och allt digitalt innehåll 349 kr/mån.

● **Helg:** Papperstidning fre-lör, e-tidning

och allt digitalt innehåll 262 kr/mån.

● **Plus Premium:** E-tidning och allt

digitalt innehåll 199 kr/mån.

● **Företag Komplett:** Papperstidning,

e-tidning och allt digitalt innehåll

524 kr/mån.

● **Företag Digital:** E-tidning och allt

digitalt innehåll 299 kr/mån.

För mer information gå in på

kund.mittmedia.se/paket/dd

● **PUBLICERINGSPÅRNING**

För insikt, ej beställt, material

ansvaras inte. Allt material lagras

digitalt, publiceras och tillhandahålls

i digitala medier liksom i tidningens arkiv. Den som sänder

material till tidningen anses medge

sådan digital lagring och publicering

samt sådant tillhandahållande.

● **Utebliven tidning**

Anmäla på dalademokraten.se/kundservice

Eller ring 023-79 49 00

Telld: mån-tor 8-17, fre 8-16

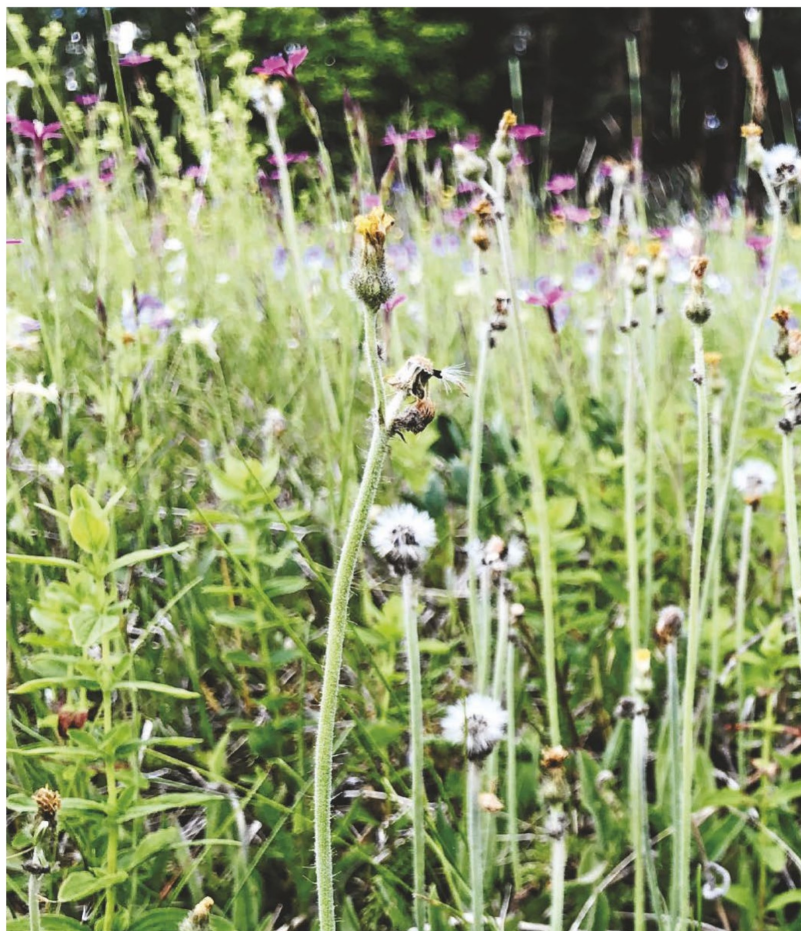
Läs e-tidningen på dalademokraten.se

Landskapet har förändrats i rask takt och inte mycket är sig likt sedan Carl von Linné gjorde sin berömda Dalaresa 1734. Inte heller floran är den som fanns på den tiden och en stor del av vegetationen har också ändrats. Omställningen från ett självhushåll med odlingsmarker, ängsmarker och betade skogar till ett industrialiserat odlings- och skogslandskap har satt djupa spår i florans sammansättning. Variationen i det brukade landskapet var då större och fler arter fann möjligheter att hitta sina livsutrymmen.

De senaste 50 åren har förändringarna blivit så genomgripande att en mängd arter helt riskerar att försvinna från vårt landskap. Vi har nu betydligt färre odlade sorter och monokulturerna breder ut sig. Vilken flora som postindustrialismen har att bjuda på vet vi ännu inte, men många invasisa arter står och knackar på dörren och ett varmare klimat trycker på med nya arter som vi aldrig tidigare har skådat på dessa breddgrader eller vad sägs om kudzo, skunkkalla och kabbomba?

Vad har detta med den nya rödlistan att göra? Rödlistan tar upp arter som minskar snabbt i förekomst eller är ovanliga och den lyfter fram de arter som har en ökad risk att dö ut inom en snar framtid i det geografiska område man valt att utgå från exempelvis nationellt, i EU eller globalt. Förändringar sker ju hela tiden i naturen, men förändringens takt och på vilket sätt den sker har stor betydelse för arternas möjligheter till anpassningar. Att Dalarnas rödlistade arter har ökat från 811 av alla bedömda organismgrupper 2010 till 958 arter 2020 kan ju till viss del visa just den snabba förändringstakten och den storskaliga industrialiseringen av landskapet.

De flesta av de rödlistade växterna finns i odlingslandskapet och här har bönder och landskapsvårdare en nyckelroll. Här måste politiken ge möjligheter till ett mycket mer mångsidigt och hållbart brukande av markerna. Det är inte hos de största bondgårdarna de artrika miljöerna finns. Det måste ges möjlighet till ett bruk där man kan få betalt för de ekosystemtjänster

Ängsmark vid Gamla Staberg.

som en rik och väl fungerande natur medger. Varför inte få en ersättning för varje rödlistad art som finns på marken, eller om det finns skyddsvärda träd, en artrik branddamm, odlingsrosen, stenmurar, ängslador, en liten skogslinda (som är ett paradiset för småfjärilar) mm.?

Ängsmarkerna som slogs med lie fanns för i mycket stora arealer i Dalarna. Redet från ängarna skulle röcka till många munnar i fjösen. Av dessa så artrika ängsmarker finns idag inte ens en promille kvar. Ängarnas växter är också på upphällningen. Tidigare så vanliga arter som exempelvis fältgentiana, läsbräkenarterna,

Dvärgsläbraken. En art som nu dött ut i Dalarna, efter ett övergrepp på naturen.

FOTO: PRIVAT

Mosippan. Den gillar inte det skogsindustriella landskapet.

slättergubbe och slätterfibbla får man i dag leta länge efter. Ängsmarkerna har ofta övergått till att bli betesmarker, eller vanligare, vuxit igen helt och blivit skogsmark. Fortfarande kan man i sällsynta tillfällen hitta fina gamla ängsmarker som ännu är artrika. Efter som slättermarkerna fortfarande minskar är det dags att ytterligare höja de miljöörsättningar som ges för ändamålet.

De rödlistade kärllväxterna som finns i Dalaskogarna är inte så många till antalet men oftast behövs mer hänsyn till de få arterna som finns. Knäroten, en liten orkidé som har varit vanlig i våra skogar, börjar nu få

problem med ett allt intensivare skogsbruk. I ett landskap där all mark räknas ha ett pågående jord- eller skogsbruk som markanvändning, där skogarna har en rotationsperiod på max 80 år och man gärna gödslar för att öka produktionen finns inte livsutrymmet kvar för knäroten. Den klarar inte av kalavverkningar och behöver längre tid än 80 år på sig för att etableras. Särskilt dess symbios med mykorrhizasvampar missgynnas av gödsling.

Detta har gjort att arten minskar snabbt och är nu en av de stora förlorarna bland skogens växter och klassas nu som sårbar på nya rödlistan. En annan skogsart som har stora problem är rylen,

snart är borta!

Artikelserie om Dalarnas natur

I en rad artiklar kommer aktiva i olika föreningar att skriva om tillståndet för den biologiska mångfalden i Dalarna. En gång i veckan, på tisdagar, kommer deras artiklar att publiceras. Denna och kommande texter har tagits fram i samverkan mellan ordförandena i de ideella föreningarna.

FOTO: GÖRAN GREIDER

som nu bara har en känd lokal i länet. Arten gynnades troligen av halvöppna betade skogar, sådana betesprävarade skogar är i dag ytterst sällsynta. Ytterligare en riktig karaktärsart för Dalarnas skogar är mosippan, som nu är starkt hotad. Den minskar på de flesta lokaler i länet och har också svårt att överleva i de mörka och täta skogar som blir genom det rådande skogsbrukssystemet.

Skogsnärningen måste ta ett större ansvar för arterna. Kunskapen om var de finns har blivit bättre, men långt ifrån alla lokaler är kända. Det är allas vårt ansvar att se till att arterna får leva vidare.

Fodret från ångarna skulle räcka till många munnar i fjösen. Av dessa så artrika ångsmarker finns i dag inte ens en promille kvar. Ångarnas växter är också på upphällningen.

Dalarna har många olika växtgeografiska zoner, från ädellövskog i sydöst till alpint i norr. I ett varmare klimat är det troligt att gränserna forskjuts och vi kan komma att få helt andra förutsättningar för växter och djur.

Fjällen kan komma att påverkas, kanske inte direkt så att de kommer att växa igen med skog, men de kommer att få mer extremt klimat, och troligen bli torrare på sommarhalvåret. Detta har medfört att flera mossor som är beroende av fuktiga områden i fjällen, t.ex. nedanför snölegor, nu har rödlistats eftersom de förväntas minska i och med klimatförändringarna.

Men finns det arter som dött ut i Dalarna? Man hör ju sällan talas om dessa. Ett mycket nyligt exempel på en troligen utdöd art är dvärggläbraken. Det är en liten oansenlig ormbunke som i Dalarna var känd från enbart en aktuell lokal, längs en skogsbilväg i Smedjebackens kommun. Lokalen har skötts med slätter de senaste åren, men förra sommaren när antalet plantor skulle kontrollräknas var diket rensat, och där de små växterna tidigare fanns var vegetationen helt bortskrapad. Hur gick detta till? Var okunskapen så stor?

Saken polisanmäldes, men miljödömdstolen la ner sa-

ken fastän dvärggläbraken är en så kallad Natura 2000-art listad i EU:s art- och habitatdirektiv och Naturvårdsverket har ett eget åtgärdsprogram för arten. Nu har Dalarna en art mindre att glädjas åt. Här finns det mycket att arbeta med och rättssystemet måste omvärdera denna typ av brott så att de lagar som finns följs.

Hökfibblornas paradiset på jorden! Få människor vet att de överhuvudtaget existerar, och ännu färre behåller deras taxonomi. Men man kan inte komma ifrån att några berg i västra och norra Dalarna är världens artrikaste på just småarter av skogsfibblor. Namnen på arterna, exempelvis Trans-

trandsfibbla, Limafibbla, Horrmundsfibbla och Vikarbyfibbla, antyder den lokala prägel och dessa är bara några av de cirka 300 småarterna som finns i länet. Flera av dessa är mycket sällsynta och balanserar i dag på randen till att försvinna, här krävs extra insatser för att följa upp att hänsyn till småarterna tas framförallt vid skogsbruk.

Det finns dock möjligheter. Städer och samhällen kan ge nya gröna möjligheter. Med nya sätt att tänka kan man skapa artrika miljöer i städerna och mindre samhällen. Varför ska man egentligen klippa gräsmattor så ofta och till höga kostnader när de enkelt kan bli fina ångsmarker till gagn för humlor och bin? Höet skulle också kunna användas till komposter eller biogaslageringar. Möjligheterna finns och tankarna för att rädda arter och livsmiljöer börjar få starkare konturer.

De nya arterna kudzu, skunkkalla och kabomba, står som sagt redan och knackar på. Arterna finns redan i Skåne som fast bosatta och skunkkallan har en förekomst i Dalarna. Listan av invasiva främmande arter som påverkar våra ekosystem och hälsa kan komma att bli betydligt längre än så. Denna invasion av nya arter, som på ett eller annat sätt kommit hit med hjälp av människan, kommer att påverka våra inhemska arter på flera sätt. En sådan art, den invasiva svamp som orsakar almsjukan, har gjort att almen nu är akut hotad i landet.

Om Linné hade kunnat göra om sin Dalaresa sommaren 2020 hade han inte kunnat igen varken floran eller landskapet. Resan hade garanterat varit mindre lärorik och spännande för denne utforskare. Kanske hade han vänt om ganska snart och ägnats sig åt utforskandet av andra kontinenters mer spännande flora?

Urban Gunnarsson

Ordförande Dalarnas botaniska sällskap i samverkan med Dalarnas ornitologiska förening, Svampklubben Skogsrinken, Dalarnas och Västmanlands entomologiska förening och Naturskyddsföreningen Dalarna.

Detta är den andra artikeln i serien. Den första - "Fler hotade fåglar i Dalarna" - gick tisdagen den 16 juni och handlade om länets hotade fågelarter. Del tre kommer nästa vecka.